

У Пљевљима 1 децембра 1941 године

Оставили смо село Орахе 19 новембра. У ноћним маршеви-ма, заобилазећи комуникације и градове, колона је превалила најтежи дио пута. Стигли смо у Жабљак. Пред нама је Тара, треба је прећи, а онда су Пљевља, Санџак, Лим и партизани Србије. Задатак је јасан. Треба разгарати Устанак у другим крајевима и спојити се са српским партизанима. Наш батаљон је најпунije отјеловљење оног дијела Црне Горе што се од Ловћена пружа с једне стране према Румији, а с друге према Даниловграду. Устројени по четاما, стајали су једни поред других борци из Цетиња, Катунске, Ријечке и Црмничке Нахије. Са њима су другови из Паштровића. Батаљон је добио име „Ловћенски“, а његову већину чинили су чланови Партије. Многи су се међусобно знали из ранијег живота и борбе. Осјећаш се великим и јаким када гледаш сваког појединца, а кад гледаш батаљон као цјелину чини ти се да нема препреке коју не можеш савладати. Такав је он заиста био. Осјећаш да си неразлучиви дио те средине и по свему ти изгледа да са тобом наступа крај из кога си отишао. На поласку из села Ораха батаљон је од Партије Црне Горе добио поруку да се са осталим батаљонима Црне Горе бори онако како додикује комунистима и Црногорцима све до коначне побједи. Прешли смо мост на Левер Тари и у хладним ноћима дошли до Пљеваља. Село Крњача, одмарамо се а треба и да спавамо, јер следеће ноћи нема одмора ни сна. Али, иако уморни, сан тешко долази, више волиш да разговараш и да већ по стоти пут провјериш оружје. Са нама су око града и други батаљони Црне Горе. Ноћ је наша. Пошли смо имајући пред собом одређене циљеве за напад. Спустили смо се једном долином. Италијани, који су очекивали напад, обасјавају околину града рефлекторима. Освијетљени снопови рефлектора траже нас, иду по нама, задржавају се и вежу нас уз земљу. Измијешала се мјесечева свјетлост са свјетлошћу рефлектора и праната које су падале око нас и међу нас и не видиш скоро ништа сем ње, али схваташ једно — треба ићи што прије напријед, што прије јуришати, јер до дана није дуго. Командант Перо Ђетковић даје посљедњу заповијест и његов громки глас разлеже се кроз ову паклену ноћ — „напред другови Црногорци, напред соколони!“ Јуришало се. Напријед су ишли бомбаши. Било их је 12 другова. Наступало се брзо. Са десне стране

батаљон „Бијели Павле“ јуришао је на Мали Богишевац, а на лијевом крилу од нас преко Стрелишта наступао је Никшићки батаљон „Пеко Павловић“.

Задатак нашег батаљона је био да преко Сењака упадне у град и да овлада војничким касарнама, официјерским домом и становима официра. Свака чета журила је своје циљу. У хладној децембарској ноћи ускитјела крв Ловћенаца није знала за студен ни страх. Бомбе су падале као киша и на нас и на непријатеља, који је имао ту предност што је био заклоњен дебелим зидовима, или био сакривен иза зграда. Ту је и бодљикава жица. Треба је пресећи и упасти у главну касарну, одакле међу нас падају снопови митраљеских рафала и ручне бомбе. Крв се пролила и мрзнула на хладној земљи. Указујеш помоћ рањеном другу. Чујеш наше непрекидно „ура“ и онда видиш сјекиру у рукама друга којом сјече густо испреплијетане бодљикаве жице. Не могу нас задржати. У касарнама смо. Узвици Италијана, бјежање, предаја. Ко је могао зауставити тако прекаљене, Партији и народу одаће борце као што су били Ловћенци?

Наш задатак био је тежак, утолико тежи што први пут нападамо тако бројног непријатеља, утврђеног у граду који има на расположењу сва тешка оруђа. Наш батаљон, као и други који су учествовали у нападу, није располагао тешким оружјем. Митраљески вод батаљона био је додијелен батаљону „Бијели Павле“, који је послје тешке борбе заузео утврђење М. Богишевац. Ово главно упориште Италијана било је у пламену од измијешаних детонација бомби бораца „Бијелог Павла“ и италијанских војника. Иако укопани у бункере и ровове, преживјели италијански војници оставили су за собом артиљериска оруђа и побјегли.

Задатак је био извршен. Запосјели смо заузете касарне. Већ се појављивао дан и рачунали смо да су и остали батаљони у граду. Међутим, борба је добила обрнут ток. Да је било координације и вјештине колико је било храбрости, италијанска дивизија »Pusteria« била би потпуно потучена. Ни дан који је већ избио, ни сва њена техника не би је могли спасти.

Знатан дио нашег батаљона остао је у граду. Митраљески вод придодат батаљону „Бијели Павле“ остао је на М. Богишевцу, који је стратегиски владао једним дијелом града. Непријатељ је искористио дан, прибрао се и пошао у противнапад. Одлучили смо да се не повлачимо. Држали смо неколико зграда и у очекивању тешке борбе начинили смо на прозорима и вратима барикаде. Нијесмо знали да смо сами остали у граду.

Тешко је изнијети детаље ове борбе која се разбуктала у првим јутарњим часовима и непрекидно трајала до сљедеће ноћи.

Покушаћу да изнесем њене појединости и то оних другова који су се налазили уз командире чета Ђура Радомана и његовог

замјеника Зарију Јоветића. Користићу се и сјећањима неких другова који су били учесници у тој борби.

У једној згради било нас је око 20 другова, а у другој која је била у непосредној близини скоро исти број са командиром Радоманом. Непријатељ се под борбом примицао нашим зградама штитећи се природним заклонима. Отстојање се све више смањивало и на неких 40 метара од нас поставио своју борбену линију. Више митраљеза и пушкомитраљеза почели су непрекидном ватром да решетају врата и прозоре наших зграда. Под заштитом те ватре, уз вику и позив на предају, јуришали су неколико пута, али се мало који успио вратити. Љешеви италијанских војника лежали су око наших зграда и приликом поновних јуриша морали су газити преко њих да би им се за који тренутак придружили.

За то вријеме митраљески вод на Малом Богишевцу још се храбро борио, премда је био у исто тешкој ситуацији. Држање М. Богишевца од стране наших другова било је од битне важности за нас у граду. Он се уздизао изнад касарни и доминирао је њеним прилазима са те стране. Италијани су унакрсно нападали другове на М. Богишевцу и концентрисали ватру из свих врста оружја. Нашим друговима је недостао муниције и Италијани су овладали М. Богешевцом око 9 часова. У рововима је међу погинулим друговима остао и друг Војин Иванишевић, чији је бацач тукао непријатеља све док није био уништен, а тада је попрскан и његовом крвљу.

Заузећем М. Богишевца били смо потпуно опкољени и непријатељ је сигурно рачунао да ће нас брзо уништити.

Митраљеска и минобацачка ватра поново се сручила на обје зграде. Зграда у којој су се налазили Ђуро Радоман, Ђуро Вујовић „Шпанац“, Љубо Дапчевић и други, била је слабијег материјала и видјело се како се њени зидови под ударцима митраљеских рафала и топова постепено руше да би се најзад створиле веће рупе кроз које су улазили рафали и гранате. Гранате су падале на тјела наших другова.

У међувремену неколико пута смо покушали слати курире до Штаба батаљона, који је дао све од себе да се задатак изврши али су сви покушаји остали без успјеха, јер би исти послуже десетине метара гинули. Тако је погинуо друг Саво Ђ. Вукмановић, који је покушао да се пробије пребацујући се од једног мјеста до другог, праћен сноповима зрна из италијанских аутоматских оруђа. Видјевши да ће другови у сусједној згради изгинути прије нас, предложили смо им, вичући са прозора, да под борбом прелете к нама. Друг Радоман се одазвао и рекао да ће са преосталим друговима изаћи из порушене зграде из које се више није могло борити и да ће јуришати да би се придружио нама. Али зато није било времена. Снопови граната падали су у унутрашњост зграде.

Његов командни глас више се није чуо. Око њега лежали су мртви другови и он тешко рањен излази из рушевина. Видјели смо га како рањену руку држи у њедрима, а другу дигао високо, стегао песницу и коракнуо према непријатељу добацујући му ријечи презира. Непријатељски рафал оборио га је. Подигао је главу, погледао к нама узимајући посљедњи опроштај и поново рафал у то јуначко срце.

Митраљеска, минобацачка и топовска ватра не престаје на нашу зграду. Гранате од бацача пробијале су кров, топови су постепено рушили предњи зид, док су кроз отворе и прозоре улазили снопови пушчаних и митраљеских зрна. Зграда је имала неколико соба које међусобно нијесу биле повезане. У првим двјема собама било нас је 15 другова. На прозор прве собе поставио је пушкомитраљез народни херој Ђуро Петровић. На вратима зграде која су гледала на цесту и на прозору до истих било нас је пар другова. Ту су као бомбаши стајали Велиша Војводић и Душан Орландић. У истој соби су Блажо и Јован Вучковић. На врата и прозоре поставили смо цакове цемента које смо нашли у магацину. Неки су добили тежак задатак, да се пробијају испод снопова непријатељских зрна која су укрштавала прве двије собе и да достављају муницију. Друг Ристо Лекић био је са другом Заријом Јоветићем на једном отвору према непријатељу. Јоветић је био свуда. Он је ишао од једног до другог. Њему смо повјерили команду, ма да је већ био замјеник командира. Уствари команда је била заједничка.

Из наше просторије излазило се на таван, док се из осталих просторија није могло изаћи. Помоћу сјекира и крампи нађених у магацину, направили смо рупе на тавану осталих просторија и тако створили сталну везу. Кроз те отворе пребацивали смо муницију и саопштавали сваку новост по собама. На степеништу за таван био је мали отвор налик на прозор, кроз који су пуцали другови Блажо Поповић и ђак Бранко Михаљевић. Једна од многих граната које су падале, смртно је ранила Блажа Поповића. Стрпоштао се, али није заборавио да у том посљедњем часу учини још нешто за борбу. Узвикнуо је: „Другови, ја сам готов — смрт фашизму — слобода народу!“. Михаљевић је рањен наставио борбу. На тавану поред малог отвора кроз који је једва могла ући пушчана цијев стајао је друг Илија Вукославчевић, који је истовремено био осматрач и гласно нам преносио шта непријатељ спрема.

Међу нама су и два старија друга. Учитељ Ристо Лекић и Шпиро Дабановић, ратници за слободу црногорског народа из прошлих ратова. По средини зграде на тавану налазио се друг Ђоко Војводић, са још неколико другова. У том дијелу зграде, били су другови Гајо и Петар Војводић и Кићо Барјановић.

Очигледно Италијани су усљед великих губитака приликом јуриша промијенили тактику, рачунајући да ће нас уништити непрекидном ватром из свих оруђа, постављених у непосредној близини. Заглушујућа пуцњава непрекидно је трајала и успављујући дјејствовала на нервни систем. Зато смо се међусобно гуркали и дозивали. Одједном ватра се утишала. Двије бомбашке групе предвођене официрима подишле су прозорима у намјери да, како су они рачунали, побију преостале другове. Прва бомба коју су бацили није експлодирала. Онда су наше „крагујевчанке“ покосиле Италијане, од којих се више ништа није чуло сем јаука. Преостале бомбе ставили смо поред прозора да би биле спремне за брзу употребу.

Италијани су били све бјешњи. Они нијесу могли да схвате да нас, код толике њихове ватре, још има живих и да гину толики њихови војници од пар забарикадираних бораца.

Поново дуготрајна ватра и једна танкета јури према врати-ма зграде. Њен шофер није је успио довести до циља. Остао је оборене главе на управљачу.

Били смо свјесни да смо се нашли у ситуацији у којој се мора гинути. Бројност није за упоређивање. Нас је незнатан број у односу на непријатељску дивизију. Круг непријатеља око зграде налазио се скоро на домету ручне бомбе. Наш се број смањивао. Осматрач са крова, Илија Вукославчевић није се јављао. Звали смо га, али нема одговора. Пошао сам к њему. Лежао је лицем окренут према избушеном крову. На десној страни блистала се сјекира којом је прошле ноћи пресијецао бодљикаву жицу. У малом отвору кроз који је погођен, стајала је пушка окренута према непријатељу. Била је још топла.

Заједничка нам је мисао била — борити се до посљедњег и нанијети што више жртава непријатељу. Донијели смо одлуку да посљедњи друг који остане побије рањене другове како их непријатељ не би мрцварио и да онда са бомбама пође на непријатеља. Хтјели смо да за ту нашу одлуку, послије наше смрти, дозна и непријатељ и другови, који послије нас остану живи, па смо у том смислу исписивали пароле по зидовима и даскама, наговјештавајући пораз непријатеља и освету наших другова.

Сјећам се како је у једном од многих тешких момената друг Зарија Јоветић соколио другове ријечима: „Другови, овдје ћемо сви јуначки држати и храбро изгинути, као некад стари Црногорци у кули Ђуришића“. Такмичило се ко ће више јунаштва показати. У томе није било разлике између младих и старих, између сељака, радника и интелектуалаца. Сваки је рачунао да ће погинути, па је хтио да погине што достојанственије и са што више испољене храбрости. Тако је Марко Лаличић отворено стао на средину врата и из стојећег става пуцао на Италијане вичући им:

„Знадите, фашисти, да ћемо сви данас погинути, али се нећемо предати“. У таквом ставу је и погинуо.

Од погинулих и тешко рањених другова узимали смо бомбе и муницију у чему смо оскудијевали. Сваки метак био је драгоцен. Оставши без оружја, рањени другови стално су молили да их убијемо прије него што изгинемо.

Непријатељске гранате уништиле су пушкомитраљез Ђура Петровића од кога су десетине непријатељских војника нашле сигурну смрт. Остао је на мјесту, настављајући борбу пушком.

Позиви на предају и обећања да нам неће ништа учинити нијесу престајали.

Смијали смо се томе и коментарисали како њих, да су у нашој ситуацији, не би требало ни позивати, већ би то сами учинили.

Најзад, то је било послије подне, постављене су хаубице у непосредној близини. Друг Ђуро је примијетио: „Другови, држимо се сада, постављају тешке топове“. До тада издржљиви зидови почели су да попуштају. Сваки удар те обара и претура. Од уско-витлале прашине не види се ништа. Дозивамо се и држимо спремни бомбе. Пушка не користи, јер се не може нишанити. Већина нас је лакше рањено. Неки теже и по други пут, као Душан Орландић и Томо Војводић.

Узели смо рањене другове и кроз спремљене отворе повлачили се у друге собе. Нашли смо се са друговима — Гајом, Петром, Боком и другима. Из предњих рушевина још се борила наша заштитница. На једно узвишење изнад саме зграде непријатељ је поставио тешки митраљез и гађао нас кроз прозоре и отворе. Другови Јоветић и Ђ. Војводић пробили су кров и кроз њега убили митраљеску посаду. Још једна посада прихватила је митраљез у намјери да нас уништи у посљедњој соби, која нам је била пресстала. И ова посада је ликвидирана. На мјесту одакле је требало да дође посљедње уништење остали су непомични љешевци и митраљез коме више нико није покушао прићи.

Већ се спуштао сумрак и први пут помисао да се путем јуриша под заштитом ноћи можемо извући. Рањеници нас моле да их убијемо и да спасемо себе. Одлука је била: или сви мртви, или сви на пробој, носећи собом рањенике. Одлучивало се брзо. Соба у којој смо били није имала врата, али један повећи прозор гледао је у правцу одакле смо извршили напад на град. На 3 метра од прозора налазила се бодљикава жица. Отвор на жици кроз који смо ушли приликом заузећа касарне остао је на другој страни зграде. Тамо је већ био непријатељ. Трбало је скочити кроз прозор, направити отвор на жици, бомбама прокрцити пут и омогућити отступницу. Ма да је наступао сумрак, било је доста видљиво на раној мјесечевој свјетлости. Скочио сам. Скочио је и друг Велиша Војводић. У лежећем ставу подизали смо и спуштали

жицу да би направили већи отвор. Земља нас је засипала по очима. Непријатељски рафали подизали су је око нас. Другови су за то вријеме непрекидно пуцали да би нас заштитили и омогућили нам да извршимо задатак. Отвор је био направљен. Појурили смо, бацили бомбе. Испред нас је ватра престала. Није се нико видио. Сигурно су се били уплашили и побјегли, али је зато са свих других страна непријатељ тукао излаз и простор на жици. И ту се пролила крв наших другова, посљедња те ноћи, али ниједан рањеник није остао. Стрмом јаругом узмицала је наша мала колона носећи рањене другове. У ушима је зујало, а ране и тијело су бољеле. Један друг ухватио ме за руку и као да би хтио да провјери упитао ме: „Је ли могуће да смо ми живи?“. Пред зору стигли смо у село Крњачу гдје се налазио дио батаљона. Љубљење, жалост за друговима и бескрајне приче о појединостима борбе. Ујутро друг Перо, командант батаљона, и Јово Капичић комесар, постројили су батаљон и око 180 другова није било у строју. Ни један није дезертирао, ни један није заробљен. Тужна је била, али херојска и славна, слика Ловћенског батаљона тога јутра. Погинули другови оставили су нам свете аманете како се треба борити за народ, Партију и под именом Тита. Рањени су по оздрављењу наставили борбу, поносећи се својим ранама, а ми, преко стотина Ловћенаца, наставили смо славни пут борбе нашег батаљона заједно са другим синовима Црне Горе, у саставу I пролетерске бригаде.

Владо Роловић